

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(73).092.1/9:504

Перга Т.Ю.

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ «НОВОГО КУРСУ» ПРЕЗИДЕНТА США ФРАНКЛІНА РУЗВЕЛЬТА

Світова економічна криза, яка розпочалась у 1929 р., стала однією з наймасштабніших у ХХ ст. і найдужче вона вразила США. Для подолання її наслідків президент США Франклін Рузвельт розпочав масштабні реформи, що увійшли в історію під назвою «Нового курсу». Важливою складовою цієї антикризової програми стало проведення заходів з покращення стану довкілля США. У сучасному науковому дискурсі існують різні погляди щодо мотивації цих заходів. У статті доведено, що президент Ф. Рузвельт мав не лише прагматичні цілі створити додаткові робочі місця і зменшити таким чином соціальну напругу в американському суспільстві. Беручи до уваги загострення екологічних проблем, уперше в історії США було поєднано їх розв'язання зі стимулюванням економічного зростання. Новаторські екологічні проекти (Адміністрація розвитку долини річки Теннессі, Громадський корпус з консервації) не лише сприяли покращенню навколишнього середовища країни, а й заклали підвалини інтегрованого управління природними ресурсами у США і створили основу для розвитку широкого екологічного руху після Другої світової війни.

Ключові слова: США, Франклін Рузвельт, «Новий курс», Велика депресія, ССС, ААА, Теннессі, довкілля.

У сучасному світі поширені уявлення про те, що екологічна політика є витратною і гальмує економічний розвиток країн. Однак досвід США 1930-х рр. засвідчує, що охорона природи може стати одним з ефективних шляхів подолання економічної кризи. У цьому контексті особливої значущості набуває аналіз екологічних аспектів «Нового курсу» президента США Ф. Рузвельта, що увійшов в історію, як одна з найбільш ефективних антикризових програм ХХ ст.

Політика «Нового курсу» Ф. Рузвельта привертає увагу науковців не одне десятиліття. Головна увага зарубіжних (В. Леучтенберга, Е.Дж. Баджера, Р.С. Мак-Елвейна, Дж.К. Гелбрейта, А. Шлейса) та вітчизняних фахівців (І.А. Коляди, Т.В. Плотнікової, М.І. Камінського, Р.М. Ліщука, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко, Ю.О. Боева, Б.М. Гончара) приділяється особливостям антикризових заходів, їх політичним та соціально-економічним наслідкам, державному управлінню цього періоду. Особливістю студій останніх років є проведення паралелей з економічною кризою 2008-2009 рр., що спонукало багатьох дослідників переосмислити Велику депресію з погляду сьогодення.

Водночас екологічний аспект «Нового курсу» у сучасній історіографії розкрито недостатньо. Зокрема в роботах українських науковців міститься обмежена інформація довідкового характеру, яка не дає уявлення про характер і масштаби використання довкілля у програмі економічного відновлення

Ф. Рузвельта. Роботи американських дослідників детально висвітлили діяльність Громадського корпусу з консервації – Civilian Conservation Corps (CCC) (Т.М. Мієлнік, К. Ріппелмеєр, Ч. Рівер, С. Коєн, Р. та Х. Девіс) та Адміністрації долини річки Теннесі – Tennessee Valley Authority (TVA) (К.Г. Прітчетт, К.В. Дьок, Ф. Селзник, Р.А. Колігнон, М.Дж. Макдональд, Дж. Малдауні, Д. Кінг, М.Л. Даунс), які вважаються класичними державними проектами у США доби Великої депресії, спрямованими, зокрема, на охорону природних ресурсів. Однак бракує досліджень, які розглядають ці заходи з погляду комплексних антикризових механізмів та простежують їх зв'язок з політикою консервації природних ресурсів, започаткованої президентом США Т. Рузвельтом у 1900-х рр. Однією з причин цього є домінування думки про те, що потреби і традиції охорони природи не враховувалися Ф. Рузвельтом під час розробки та впровадження «Нового курсу», а президент керувався суто прагматичними цілями розв'язання нагальних соціальних та економічних завдань, які були важливішими, ніж екологічні проблеми. На наш погляд, такий підхід є недостатньо об'єктивним, що актуалізує дослідження екологічних аспектів «Нового курсу».

Метою статті є аргументація тези, що екологічні заходи не були хаотичними і випадковими, а здійснювалися цілеспрямовано і розглядалися президентом Ф. Рузвельтом, як важливий напрям антикризової програми.

Світова економічна криза, яка розпочалась у 1929 р., стала однією з наймасштабніших у ХХ ст. і найсильніше вона вразила США – до 1932 р. промислове виробництво зменшилося на 46,2% (у Канаді – на 42,4%, у Німеччині на 41,8%, у Нідерландах – на 37,4%, в Італії – на 33%, у Франції – на 31,3%, у Бельгії – на 30%, в Англії – на 16,2%) [1]. За роки Великої депресії збанкрутували 130 тис. фірм, 19 залізничних компаній, 5760 банків. Хоча до нині ведуться дискусії щодо достовірності статистичних даних, більшість дослідників зазначає, що у піковий рік кризи (1933 р.) безробіття у США сягнуло 20% (у наукових дослідженнях наводиться цифра 17 млн. осіб). Глибину цієї економічної прірви можна оцінити, порівнявши її з найгіршою рецесією другої половини ХХ ст. У 1981-1982 рр. реальний ВВП знизився лише на 2% (у 1930-ті рр. – на 30%), а рівень безробіття склав менше 10% [2].

Нерішучі дії президента США Г. Гувера лише загострили ситуацію. Його адміністрація відмовилася від будь-якого втручання держави у справи економіки та приватного бізнесу, посиливши натомість політику торгового протекціонізму. Однак позитивного результату це не мало. Г. Гувер виявився також рішучим противником введення державної допомоги безробітним. Цю позицію він обґрунтовував тим, що такий крок принизить «стійкість американського характеру». Водночас, в одних штатах фермери залишали урожай на полях, в інших – населення голодувало. Безкоштовна роздача хліба, супу з мобільних кухонь і зростаюча кількість безхатьків стали звичайним явищем багатьох американських міст.

Така ситуація сприяла перемозі демократа Ф. Рузвельта на президентських виборах 1932 р. У своїй інавгураційній промові 4 вересня 1933 р. він зазначав, що «єдине, чого ми повинні боятися, це сам страх – безіменний, безпричинний, невинуватий терор, який заздальгідь паралізує необхідні зусилля» [3]. Більшість американських дослідників наголошує на тому, що Ф. Рузвельт вступив на посаду, не маючи чіткого плану виходу з кризи. Але вже 9 березня була скликана спеціальна сесія Конгресу, у промові до якої президент оголосив розроблені протягом 100 днів основи політики «Нового курсу».

Заперечуючи політику «грубого індивідуалізму» Г. Гувера, президент Ф. Рузвельт розраховував подолати кризу, спираючись на вчення видатного англійського економіста Дж. Кейнса, який вважав необхідним втручання держави в регулювання господарського життя країни. Взавши на озброєння цю ідею, адміністрація Ф. Рузвельта розробила програму боротьби з кризою, яка мала відновити довіру до американської економіки. Наріжним каменем «Нового курсу» стало державне регулювання фінансових (насамперед торгівлі й кредиту – галузей, які стали сприятливим середовищем для кризи перевиробництва), економічних та соціальних відносин у країні. Головні заходи здійснювались у межах таких напрямів: «полегшення» – негайні дії для припинення погіршення ситуації; «відновлення» – тимчасові програми для активізації споживчого попиту; «реформи» – постійні програми, спрямовані на вихід з депресії та попередження її виникнення в майбутньому («relief», «recovery», «reform» – 3R). Постійні виступи президента на радіо – так звані «бесіди біля каміну» – сприяли підвищенню довіри населення до урядових дій та сподіванням американців на швидке подолання кризи.

Чільне місце в антикризовій програмі президента Ф. Рузвельта приділялося проблемі відновлення промисловості. У червні 1933 р. було прийнято один із найбільш важливих у цій сфері законодавчих актів – Закон про відновлення національної промисловості – National Industrial Recovery Act (NIRA), який ввів загальну систему державного регулювання економіки і заходи, що сприяли її пожвавленню. Основа увага зосереджувалася на запровадженні «кодексів чесної конкуренції», які встановлювали правила конкуренції, зайнятості і найму. Хоча цей закон не стосувався безпосередньо охорони довкілля, можна констатувати позитивні наслідки його виконання [4]. Антитрестівський характер, зокрема прагнення поставити діяльність корпорацій під контроль держави, дозволило дещо регламентувати вплив монополій на навколишнє середовище США у 1930-х рр., адже незважаючи на скорочення виробництва, негативний вплив економіки на довкілля країни був суттєвим.

Аналізуючи заходи президентської адміністрації з врегулювання кризи перевиробництва, зокрема у сільському господарстві, дослідники часто не звертають увагу на екологічні проблеми США 1930-х рр., хоча саме вони обумовили низку антикризових заходів, запроваджених президентською адміністрацією. Цей період увійшов в історію США, як «брудні тридцяті» (або

«пиловий казан») – період потужних пилових куряв, що завдали серйозної шкоди доквіллю країни. Вони були викликані не лише трьома хвилями посух (1934 р., 1936 р., 1939-1940 рр.), а й низькою культурою землеробства американських фермерів, які недостатньо розуміючи екологію рівнин, проводили екстенсивну глибоку оранку цілинного поверхневого шару на Великих рівнинах. Це знищувало місцеві, глибоко вкорінені трави, що зазвичай зберігають цілісність ґрунту та утримують вологу навіть під час сильних вітрів або посух. У період посух незакріплений травами ґрунт перетворювався на пил, що зносився сильними вітрами у величезні хмари, від яких чорніло небо. Ці «чорні хуртовини» перетинали весь континент, досягали східного узбережжя і вражали навіть Вашингтон та Нью-Йорк. Знімаючи величезну кількість верхнього шару ґрунту Великих рівнин (на момент прийняття «Нового курсу» ця цифра склала 75%), вони завдавали значних економічних збитків. Жителі цієї та навколишньої території, а також штатів Техас і Оклахома здійснювали відчайдушні спроби вижити, потерпаючи від неврожаїв, знищення будинків та смерті близьких; багато з них змушені були залишити ці території (загалом понад 500 тис. осіб переїхали в інші штати) [5, р. 22]. Ця проблема набула статусу національної катастрофи, яка посилювала негативні наслідки Великої депресії, що вимагало від уряду прийняття негайних заходів щодо боротьби з нею.

Прийнятий у 1933 р. Закон про регулювання сільського господарства – Agricultural Adjustment Act (AAA) спрямовувався на встановлення державного контролю над виробництвом основних видів сільськогосподарської продукції з метою підвищення цін (на початок 1930-х рр. внаслідок кризи перевиробництва вони впали втричі), а також на заохочення фермерів до впровадження нових агротехнічних методів ведення сільського господарства. AAA стимулював фермерів укладати з державою угоди про добровільне скорочення посівних площ та виробництва продуктів сільського господарства. У 1933-1934 рр. ця програма охопила 16 основних сировинних товарів, зокрема зерно, свинину, молочну худобу та продукти – тютюн, жито, льон, земляні горіхи, цукрову тростину, картоплю тощо. Крім спеціальної системи оподаткування та кредитування фермерів (протягом 1933-1935 рр. на суму більше 2 млрд. дол.), що припинило продаж з аукціонів збанкрутілих ферм [6], основні товарні культури (пшениця, кукурудза, бавовна тощо) були визнані такими, що виснажують ґрунти. Фермери отримували компенсацію за скорочення посівних площ, за заміну «санкційних» сільськогосподарських культур новими, сприятливими для відновлення їх родючості (травами, кормовими культурами) та за здійснення протиерозійних і протиповеневих заходів і розширення лісонасаджень [7, р. 60-103]. Це вказує на врегулювання AAA економічних потреб розвитку США та екологічних завдань, що постали у зв'язку з широкомасштабною ерозією земель.

Продовженням цієї політики став прийнятий Конгресом у 1935 р. Закон про збереження ґрунту і внутрішнього відведення – Soil Conservation and Domestic Allotment Act (SCDA), який надав голові Департаменту сільського господарства право преміювати фермерів, які залишали частину своєї землі під паром або засівали її бобовими рослинами, що сприяло збереженню ґрунту [8]. Згідно закону в межах Департаменту сільського господарства США на основі Служби з ерозії ґрунтів – Soil Erosion Service (SES), започаткованої NIRA в 1933 р., була створена Служба з консервації ґрунтів – Soil Conservation Service (SCS). Обидві агенції очолив Х. Беннетт – видатний американський ґрунтознавець та очільник руху з консервації земель 1920-1930-х рр. Розпочавши «хрестовий похід» проти деградації земель, у 1928 р. він видав книгу «Ерозія ґрунтів: Національна Загроза» (у співавторстві з В.Р. Чаплайном), під впливом якої Конгрес санкціонував створення першої федеральної дослідної станції у цій царині [9]. Заснування фахової державної служби надало можливість Х. Беннету впровадити на практиці низку власних ідей та надати роботі зі збереження ґрунтів системний і цілеспрямований характер.

Через рік після створення у штаті SCS працювало понад 23 тис. співробітників, вона розробила 147 демонстраційні проекти та створила 23 дослідні станції. Служба проводила дослідження ґрунтів і повеней, здійснювала зйомки товщини снігового покриву, прогнозувала водопостачання, сприяла розвитку садівництва та готувала комплексні плани боротьби з земельною ерозією. Одним із головних напрямів роботи було навчання фермерів технікам збереження ґрунтів та протиерозійним заходам, зокрема черезсмужжя, сівозміни, контурної оранки, терасування тощо. Уряд виплачував фермерам, які не бажали добровільно впроваджувати нові методи, заохочення у розмірі 1 дол. за акр землі. До 1938 р. масові зусилля зі збереження знизили розмір видування ґрунту до 65%.

Значну допомогу SCS надавали робітники Громадського корпусу з консервації – Civilian Conservation Corps (CCC) та Управління суспільних робіт – Works Progress Administration (WPA). У її підпорядкуванні було 454 табори CCC, які висадили величезну смугу з більш ніж 200 млн. дерев від Канади до Абіліна (штат Техас), щоб послабити вітер, утримувати воду в ґрунті та укріпити останній [10]. Вказуючи на результативність діяльності SCS, Д. Хелм зазначає, що в 1937 р. президент Ф. Рузвельт навіть рекомендував губернаторам усіх штатів прийняти законодавство, яке дозволить місцевим землевласникам сформувати райони, де будуть здійснюватися заходи з охорони ґрунтів. У всіх штатах розпочався рух щодо його прийняття [10].

Розв'язання проблеми ерозії ґрунтів у комплексі із розвитком гідроенергетики було поставлено на порядок денний Програми розвитку долини річки Теннесі, для реалізації якої у 1935 р. була створена Адміністрація долини річки Теннесі – Tennessee Valley Authority (TVA) [11]. Ідея необхідності державного контролю над виробництвом електроенергії почала поширюватися

в американському суспільстві ще у 1920-х рр. Багато її прихильників вважали, що приватні енергетичні компанії мали значний вплив на розвиток американського суспільства, виконували свої обов'язки недостатньо сумлінно та були місцем зловживань з боку власників. Одним із найбільш палких прихильників цієї ідеї, який виступав за збереження сприятливих для будівництва гідроенергетичних потужностей земель у державній власності, був сенатор Д. Норріс із штату Небраска. Противниками розширення державного будівництва в долині були енергетичні компанії, які побоювалися конкуренції майбутніх ГЕС з приватними електростанціями, а також хімічні компанії, які конкурували з державними заводами мінеральних добрив. Після руйнівної повені на р. Міссісіпі у 1927 р. у США підвищився інтерес до контролю за режимом роботи та створення системи водосховищ на р. Теннессі, що входила до басейну р. Міссісіпі. У 1928 р. та 1931 р. сенатор Д. Норріс подавав до Конгресу законопроекти щодо продовження державного гідротехнічного будівництва в Теннессі, однак вони були ветовані представниками республіканської партії: у 1928 р. – К. Куліджом, у 1931 р. – Г. Гувером. Реалізувати цю ідею вдалось лише за президента Ф. Рузвельта, коли економічна криза надзвичайно загострила проблему безробіття та прискорила вирішення питання щодо продовження гідротехнічного будівництва в долині.

7 травня 1933 р. у промові перед Конгресом Ф. Рузвельт заявив, що «після довгих років марнотратства і бездіяльності уряду на греблі «Масл-Шолс» він має «широкий план для покращення стану території долини річки Теннессі. Це додасть комфорту і щастя сотням тисяч людей і принесе вигоди для всієї нації» [12].

На відміну від заходів у межах ААА, які здійснювались у масштабі всієї країни, ця програма мала регіональний характер і охоплювала територію семи південних штатів (Теннессі, Алабами, Міссісіпі, Кентуккі, Джорджії, Північної Кароліни та Вірджинії). На їх територіях до соціальних проблем, що залишилися у спадок від часів рабовласництва (примітивна агротехніка фермерів, низький рівень освіти та письменності), та високої захворюваності на малярію (30% населення) додалася і низка екологічних проблем – хижацьке винищення лісів, повені та масштабна ерозія ґрунтів [13], що завдавали шкоди господарській діяльності. Зокрема внаслідок засолення та ерозії щорічно у долині ставали непридатними для використання 30-40 т. верхнього шару ґрунтів [14, р. 13]. Пасовиська збідніли, із землі зникав фосфор і вапняк, вона ставала відкритішою та незахищеною перед стихійними лихами, зменшувалась її родючість [15, р. 24.]. Це загострювало проблему безробіття, адже внаслідок розтягнутого кормового сезону доходи фермерів, які переважно спеціалізувались на виробництві бавовни, падали, спричиняючи часті банкрутства. У результаті долина р. Теннессі перетворилась на одну із найбідніших територій США. Дохід на людину тут ледве сягав половини середнього по країні й у середньому становив 639 дол. на рік, а в деяких сім'ях

– 100 дол. на рік [16]. Хоча цей регіон мав значний потенціал для економічного розвитку – багаті поклади бокситів, міді, цинку, марганцю, вапняку, глинозему та інших природних ресурсів – для їхньої ефективної розробки потрібна була дешева електроенергія [17].

Ці проблеми поставили перед адміністрацією Ф. Рузвельта завдання комплексного управління ресурсами долини р. Теннессі. Ф. Рузвельт вважав, що федеральні ГЕС, такі як «Масл-Шолс», повинні були стати регуляторами цін на електроенергію, що відпускається споживачам при жорсткому федеральному регулюванні всієї електроенергетики країни. TVA задумувалась, як державна корпорація нового типу, яка могла поєднати гнучкість та ініціативу приватного підприємства «в інтересах національної безпеки, для сільського господарства та промислового розвитку, поліпшення умов навігації та контролю за повенями, налагодження виробництва електроенергії, боротьби проти ерозії, проведення лісонасаджень і допомоги бідуючим фермерам» [18, р. 168].

Водночас громадські роботи з будівництва гребель сприяли боротьбі з безробіттям, адже для виконання робіт було залучено велику кількість місцевих фермерів (лише в Алабамі – 20 тис. осіб) [19]. Одним із її завдань було також забезпечення замовлень приватним підприємствам, які виступали в якості підрядників на будівництві державних об'єктів. С.М. Ньюз вказує на значну підтримку президентом Ф. Рузвельтом діяльності TVA, який називав її «яблуком свого ока» та вважав правильним усі кроки, що робила ця установа [20, р. 70]. Аналіз цього проекту засвідчує, що уперше в історії США було впроваджено стратегію інтегрованих рішень, у межах якої пов'язано економічний і природоохоронний аспекти розвитку регіону. TVA стала одним із найбільш вдалих кроків адміністрації Ф. Рузвельта.

У межах реалізації проекту було придбано у державну власність велику кількість енергетичних об'єктів. Керування TVA було доручено Раді, до якої увійшли А. та Х. Морган і Д. Лілієнталь, що мали різні уявлення про напрями розвитку цього проекту. Д. Лілієнталь був відвертий пропагандист державного контролю над енергетичними потужностями у регіоні, за що отримав неофіційне прізвисько «Містер TVA». Битва між трьома адміністраторами тривала з 1933 р. до березня 1938 р. і закінчилась звільненням А. Моргана внаслідок постійної публічної критики щодо діяльності TVA. Це призвело до укріплення позицій Д. Лілієнтала і продовження здійснення обраного напрямку в роботі, яку він проводив.

Програма передбачала судноплавство, боротьбу з повенями, спостереження за режимом рік, виробництво електроенергії, зрошення, електрифікацію сільських районів, промислове та комунальне водопостачання, видалення комунальних стоків, рекреацію, охорону природи, регулювання стоку та охорону ґрунтів, раціональне землекористування. У процесі розвитку до програми додавалися нові пункти – розвиток рибного господарства, міське

планування, боротьба з малярією, підтримка сільських кооперативів, будівництво доріг, госпіталів, розвиток транспортного парку тощо. В її підпорядкуванні були також поліція, пожежна охорона, навчання кадрів та освіта в цілому.

Загалом протягом 1933-1944 рр. у долині р. Теннессі було побудовано паровий завод та завод з виробництва добрив і 16 гребель, які покращили навігацію і попередження повеней. Найперша гребля була названа на честь сенатора Д. Норріса, який доклав чимало зусиль для створення TVA. До 1935 р. були завершені дві перші греблі, що контролювали 71 млн. і 38 млн. кубометрів води [21].

Багато американських дослідників цього проекту акцентують увагу на його вагомій ролі щодо зміцнення економічного і військового потенціалу США, що було надзвичайно важливим під час Другої світової війни [22]. Створення в долині р. Теннессі значної енергетичної бази стало стимулом для розвитку тут різних енергоємних галузей, в першу чергу хімічної промисловості, зокрема заводів з виробництва зв'язаного азоту, добрив і вибухових речовин, а також електрометалургії, що створило додаткові робочі місця та підвищило матеріальний добробут жителів, чверть яких становили афроамериканці.

На наш погляд, не меншим є значення проекту для покращення стану довкілля півдня США. Перш за все, вкажемо на важливість робіт з терасування земель, що закріплювало ґрунт і захищало його від зсуву. Воно мінімізувало негативні наслідки земельної ерозії. По-друге, наголосимо на важливості створення ефективної протипаводкової системи. По-третє, велику користь принесла робота корпорації з агротехнічної освіти місцевих фермерів, які звикли використовувати старі та екологічно шкідливі методи обробки земель і з великою підозрою ставились до її дій. Однак, TVA наполегливо демонструвала переваги впровадження нових методів ведення сільськогосподарських робіт та підтримувала матеріально тих фермерів, які першими їх застосували. Ці лідери змогли переконати місцеве населення, що сівозміна і розумне використання добрив можуть відновити родючість ґрунтів.

Однією з найбільш відомих екологічно орієнтованих ініціатив Ф. Рузвельта безперечно є Громадський корпус з консервації (ССС), створений згідно прийнятого 31 березня 1933 р. Закону про надзвичайні роботи щодо збереження довкілля – Emergency Conservation Work Act (ECW) [23, р. 79]. Ф. Рузвельт запропонував набрати тисячі безробітних молодих людей, залучити їх до «армії мирного часу» і направити на відновлення природних ресурсів країни. З моменту інавгурації Ф. Рузвельта 4 березня 1933 р. і до створення першого загону СССР пройшло лише 37 днів. Частина молоді брала участь у програмах Національної асоціації у справах молоді – National Youth Administration (NYA), що була частиною WPA, зокрема, з упорядкування систем водопостачання, довкілля та зон відпочинку – стадіонів, культурних центрів, парків тощо.

У своєму посланні до Конгресу 21 березня 1933 р. з приводу майбутнього корпусу він наголосив: «Я пропоную створити цивільний консерваційний корпус, який буде... працювати в лісовому господарстві, запобігати ерозії ґрунтів, здійснювати контроль над повенями та подібними проектами... Ця робота має практичну цінність не тільки шляхом запобігання фінансовим втратам; вона є засобом створення майбутнього національного багатства. Я переконаний, що ця велика корисна робота з охорони, відновлення та розвитку наших національних ресурсів принесе позитивний результат і буде затребувана протягом тривалого часу» [24].

У сучасному науковому дискурсі найбільш дискутованим є питання мотивації створення корпусу. Американські вчені Ф. Перкінс [7] та Р. Дюмонд [18] вважають, що на перше місце президент поставив завдання уникнення потенціальної небезпеки, яку створювала багатомільйонна армія безробітної молоді. Водночас, на їхню думку, ні про які природоохоронні заходи президент і не думав, адже природа розглядалась лише як сфера використання людських ресурсів. Інші дослідники – О. Келлаген [17, р. 27] та Ф. Фрейдель [15] вважають, що під час організації громадських робіт Ф. Рузвельт виступав саме як захисник природи, а його першочерговою метою стало продовження політики консервації природних ресурсів, яку започаткував його дядько – президент Т. Рузвельт. Ця думка простежується і в дослідженні Д. Брінклі «Правильний спадок: Франклін Рузвельт і американська земля», він називає президента головним захисником державних земель у США, зазначаючи, що під керівництвом Ф. Рузвельта були побудовані десятки національних парків та мальовничих шосе, збережені незаймані ландшафти, зокрема «Великі Смокі», «Еверглейдс», «Джошуа трі», «Біг бенд», Нормандські острови, печери мамонтів, витончені скелі у штаті Юта [25]. Д. Вулнер та Х. Хендерсон вважають, що Ф. Рузвельт був справжнім екологом – його глибокий інтерес до консервації природних ресурсів, а також до охорони навколишнього середовища, продовжує визначати ідентичність сучасних США [26].

Ми погоджуємося з цими твердженнями, які, на наш погляд, засвідчують, що Ф. Рузвельт підтримав і продовжив розвивати ідеї консервації природних ресурсів, які у період Великої депресії були покладені в основу розробки низки антикризових механізмів. Це стало одним із елементів формування прагматичного підходу до довкілля в американській екологічній політиці («win-win»), який прагне поєднати користь для навколишнього середовища з вигодами для економіки. На початку ХХІ ст. він став ключовим у процесі впровадження екологічної політики країни.

Зазначимо, що ідея створення додаткових робочих місць за рахунок природоохоронної діяльності не була новою. Наприкінці 1920-х рр., за президента У. Гардінга, в окремих штатах молодь почала залучатися до робіт з благоустрою державних лісів, що не вимагала спеціальних знань і вмінь. Лісова

служба США визначала напрями робіт, а місцева влада екіпіювала їх учасників. Ф. Рузвельт підхопив і розвинув цю ідею і поклав її в основу механізму боротьби з безробіттям, взявши на себе роль координатора громадських робіт. У цьому сенсі він безумовно був новатором, на чому наголошує багато дослідників. Н.М. Махер вважає створення ССС одним із найсміливіших і найуспішніших кроків Ф. Рузвельта, що створив основу для розвитку у післявоєнні роки сучасного енвайронменталізму [23].

Табори ССС були створені в усіх штатах, а також на Гаваях, Алясці, Пуерто-Ріко і на Віргінських островах. Лише за перші шість місяців після підписання закону відкрилося 1468 таборів, у яких працювало 250 тис. осіб, зокрема 25 тис. ветеранів війни і 25 тис. лісників [27, р. 63]. Найбільша кількість їх учасників припала на кінець 1935 р.: 500 тис. осіб, що мешкали в 2,6 тис. таборах. Головою корпусу був призначений Р. Фешнер [28, р. 95].

Діяльність ССС велася у двох напрямках: покращення стану природних ресурсів, які вже експлуатувалися, та освоєння нових. Найбільш вдалою була боротьба проти пожеж. Цьому сприяв досвід, який отримали деякі учасники таборів ССС під час участі у лісових патрулях та різних спортивних змаганнях наприкінці 1920-х рр. До 1942 р. робота в цьому напрямку допомогла зберегти 6,5 млн. дол. на боротьбу з вогнем. Було зведено 3470 пожежних веж і побудовано 97 тис. миль пожежних доріг [29, р. 358].

Певна частина таборів була підпорядкована Департаменту сільського господарства. Щорічно в них працювали близько 60 тис. осіб. Вони співпрацювали з власниками приватних земель з метою популяризації практичних методів консервації, допомагали їм у боротьбі із земельною ерозією, зокрема шляхом впровадження передових агротехнічних засобів. В основному діяльність у цьому напрямку мала пропагандистсько-демонстративний характер, адже вона спрямовувалась на агітацію серед сільського населення країни використовувати ефективніші і рентабельніші методи обробки земель.

Значні результати були досягнуті і в охороні тваринного світу. Кілька таборів працювало під контролем Біологічного підрозділу Департаменту сільського господарства, у межах якого в січні 1934 р. був створений Комітет з відновлення «дикого життя». Учасники цих таборів сконцентрували увагу на будівництві водоймищ та гнізд для тварин і птахів, покращенні стану джерел, гребель і річок, розвитку покинутих територій та перетворенні їх на заповідні зони. В Арканзасі був створений спеціальний плаваючий табір, учасники якого могли швидко потрапляти у важкодоступні місця. Силами ССС було посаджено більше 3 млн. дерев, що дозволило багатьом дослідникам називати учасників корпусу «Дерев'яною армією» Ф. Рузвельта. З 1933 р. до 1938 р. витрати на збереження тваринного світу порівняно з 1920-ми рр. збільшились у 4,5 рази [30, р. 139]. Лише у Південній Кароліні ССС у 1933-1942 рр. було створено 16 національних парків [31, р. 174].

Учасники Громадського корпусу з консервації доклали чимало зусиль і під час робіт з іригації. У цій сфері вони співпрацювали з членами Корпусу інженерів армії США. У результаті більш ніж 84,4 млн. акрів землі сільськогосподарського призначення отримали штучні системи дренажу. До цих робіт активно залучалось корінне індіанське населення.

Вагомий внесок ССС був зроблений у впровадження екологічних проектів у долині р. Теннессі. До 1942 р. у цьому регіоні висадили 44 млн. дерев і погасили 114 лісових пожеж. Учасники ССС брали участь у контролі над повенями на р. Віноскі, р. Вермонт, р. Вапкіл, р. Огайо та р. Міссісіпі. Також була створена розлога інфраструктура лісового відпочинку – побудовані кемпінги, укриття для пікніків, басейни, каміни і громадські вбиральні, що створило основу для розвитку рекреаційного туризму у другій половині 1930-х рр. [32, р. 111].

Соціальна сторона цього проекту полягала у зайнятості сотень тисяч безробітних молодих людей, які отримували: заробітну плату у розмірі 30 дол. на місяць, 25 дол. з яких вони були зобов'язані надсилати своїм сім'ям; певні професійні навички у сфері благоустрою територій та освітні – 40 тис. осіб навчилися читати і писати. Робота в цих таборах сприяла покращенню криміногенної ситуації, зокрема зменшенню на 55% злочинів, скоєних молодими людьми. Вона також прищеплювала нові ідеали і погляди на життя [33, р. 28]. Спогади про життя в таборах, які їх учасники переповідали нащадкам, стимулювали вибух інтересу до навколишнього середовища у 1960-х рр. [34, р. 17].

Як зазначає Н.М. Махер, що ССС створив загальнодержавний ландшафт, який сприяв розвитку екологічного руху після Другої світової війни. Мільйони американців отримали нове бачення консервації природних ресурсів, яке вийшло за межі старої моделі максимально ефективного використання природних ресурсів і залучило таку складову, як заохочення здорового способу життя через відпочинок на природі, збереження дикої природи та створення екологічного балансу [23, р. 52].

Таким чином, «Новий курс» президента Ф. Рузвельта охоплював низку природоохоронних заходів, що дозволяє стверджувати про існування екологічних аспектів у антикризовій програмі його адміністрації. Уперше в історії США розв'язання екологічних завдань було пов'язано зі стимулюванням економічного зростання і розглядалося як шлях до покращення благополуччя нації. Переосмислення «Нового курсу» та його ключових здобутків може стати важливим кроком на шляху до більш інтегрованого розв'язання екологічних і соціальних проблем і створення ефективних механізмів боротьби з економічними кризами.

Список використаних джерел та літератури

1. Leuchtenburg W.E. Franklin D. Roosevelt and the New Deal: 1932-1940. – N.Y.-London: Harper Perennial, 2009. – 432 p.

2. Badger A.J. *The New Deal: The Depression Years, 1933-1940.* – Chicago: Ivan R. Dee, 2002. – 412 p.
3. Franklin Delano Roosevelt: First Inaugural Address, Saturday, March 4, 1933 // American Presidency Project. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=14473>
4. National Industrial Recovery Act (1933). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=66>
5. Egan T. *The Worst Hard Time: The Untold Story of Those Who Survived the Great American Dust Bowl.* – Boston-N.Y.: Mariner Books, 2006. – 340 p.
6. McElvanie R.S. *The Great Depression: America 1929-1941.* – N.Y.: Times Books, 1993. – 448 p.
7. Perkins Van L. *Crisis in Agriculture. The Agricultural Adjustment Administration and the New Deal, 1933.* – California Berkeley: University of California Press, 1969. – 245 p.
8. Soil Conservation and Domestic Allotment Act // US Fish and Wildlife Service. Digest of Federal Resouece Laws. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fws.gov/laws/lawsdigest/soilcon.html>
9. More than 80 years Helping People Help the Land: A Brief History of NRCS // Natural Resources Conservation Service. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nrcs.usda.gov/wps/portal/nrcs/detail/national/about/history/?cid=nrcs143_021392
10. Readings in the History of Soil Conservation Service // United States Department of Agriculture. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nrcs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/stelprdb1043484.pdf
11. Macy C., Wolff J., Katz B.M. *The Tennessee Valley Authority: Design and Persuasion.* – N.Y.: Princeton Architectural Press, 2007. – 144 p.
12. Fireside Chat: Outlining the New Deal, May 7, 1933 // American Studies at the University of Virginia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://xroads.virginia.edu/~MA02/volpe/newdeal/outline_fireside_text.html
13. Downs M.L. *Transforming the South: Federal Development in the Tennessee Valley, 1915-1960 (Making the Modern South).* – Baton Roug: Louisiana State University Press, 2014. – 352 p.
14. Russel J. *Soil Conditions and Plant Growth.* – L.-N.Y.-Toronto, 1940. – 180 p.
15. Friedel F. *The New Deal and the American People.* – N.Y., 1965. – 250 p.
16. Hubbard J. *Origins of the TVA: The Muscle Shoals Controversy, 1920-1932.* – Nashville: Vanderbilt University Press, 1961. – 340 p.
17. O’Callaghan D.B. *Roosevelt and the United States.* – Longman, 1991. – 128 p.
18. Dumond P.R. *Roosevelt and Roosevelt.* – Wash., 1937. – 218 p.
19. Callahan N. *TVA: Bridge Over Troubled Water. A History of the Tennessee Valley Authority.* – A.S. Barnes, 1980. – 420 p.
20. Neuse S.M. David E. Liliental: *The Journey of an American Liberal.* – Univ. of Tennessee Press, 1996. – 406 p.
21. King J. *The Conservation Fight, from Theodore Roosevelt to the Tennessee Valley Authority.* – Amsterdam: Leopold Classic Library, 2016. – 350 p.
22. Pritchett H. *The Tennessee Valley Authority: A Study in Public Administration.* – UNC Press Books, 2014. – 348 p.
23. Meher N.M. *Nature’s New Deal: The Civilian Conservation Corps and the Roots of the American Environmental Movement.* – Oxford University Press, 2009. – 328 p.
24. 51 – Message to Congress on Making the Civilian Conservation Corps a Permanent Agency // The American Presidency Project. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=15384>
25. Brinkley D. *Rightful Heritage: Franklin D. Roosevelt and the Land of America.* – N.Y.: Harper&Brothers, 2016. – 752 p.

26. Wooler D., Henderson H. FDR and the Environment (The World of the Roosevelts). – London: Palgrave Macmillan, 2005. – 270 p.
27. Lacy L.A. The Soil Soldiers: The Civilian Conservation Corps in the Great Depression. – Southborough: Chilton Book Co, 2016. – 239 p.
28. Salmond D.J. The Civil Conservation Corps, 1933-1942. New Deal Case Study. – North Caroline, 1967. – 278 p.
29. Davis R., Davis H. Our Mark on This Land: A Guide to the Legacy of the Civilian Conservation Corps in America's Parks. – Granville: The McDonald & Woodward Publishing Company, 2011. – 408 p.
30. Hill E.G. In the Shadow of the Mountain: The Spirit of the CCC. – Washington: Washington State University Press, 1990. – 187 p.
31. Mielnik T.M. New Deal, New Landscape: The Civilian Conservation Corps and South Carolina's State Parks. – Carolina: University of South Carolina Press, 2011. – 224 p.
32. Peggy S. Civilian Conservation Corps: In and Around the Black Hills. – Mount Pleasant: Arcadia Publishing, 2004. – 128 p.
33. River C. The Civilian Conservation Corps: The History of the New Deal's Famous Jobs Program during the Great Depression. – CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. – 42 p.
34. Davis F.C. My C.C.C. Days: Memories of the Civilian Conservation Corps. – Drive Winston-Salem: Blair Publisher, 2006. – 66 p.

Перга Т.Ю. Екологічні аспекти «Нового курсу» президента США Франкліна Рузвельта.

Мировой економічний кризис, який почався в 1929 г., став одним из самых масштабных в XX в. и сильнее всего он затронул США. Для преодоления его последствий президент США Франклин Рузвельт начал масштабные реформы, вошедшие в историю под названием «Нового курса». Важной составляющей этой антикризисной программы стало проведение мероприятий по улучшению состояния окружающей среды США. В современном научном дискурсе существуют различные точки зрения относительно мотивации этих мероприятий. В статье доказано, что президент Ф. Рузвельт имел не только прагматические цели создать дополнительные рабочие места и уменьшить таким образом социальное напряжение в американском обществе. Принимая во внимание обострение экологических проблем, впервые в истории США было объединено их решение со стимулированием экономического роста. Новаторские экологические проекты (Администрация развития долины реки Теннесси, Общественный корпус по консервации) не только способствовали улучшению окружающей среды страны, но и заложили фундамент интегрированного управления природными ресурсами в США и создали основу для развития широкого экологического движения после Второй мировой войны.

Ключевые слова: США, Франклин Рузвельт, «Новый курс», Великая депрессия, CCC, AAA, Теннесси, окружающая среда.

Perga T. Environmental Aspects of the New Deal of US President Franklin Roosevelt.

The global economic crisis, which began in 1929, became one of the strongest in the 20th century and most of all, the crisis struck the USA. To overcome its consequences, USA President Franklin Roosevelt has launched large-scale reforms that are known in the history as the New Deal. An important part of this anti-crisis program was the improvement of the environment of the USA. In modern scientific discourse, there are different points of view regarding the motivation of these measures. In the article it is proved that President F. Roosevelt has not only pragmatic goals of creating additional jobs and reducing by thus the social tension in American society. Taking into account the aggravation of environmental problems, for the first time in the history of the USA, their solution was combined with the stimulation of economic growth. Innovative environmental projects (Tennessee Valley Administration, Public Conservation Corps) not only contributed to improving the

USA environment, but also laid the foundation of integrated management of natural resources and created the basis for the development of a broad ecological movement after the World War II.

Keywords: *USA, Franklin Roosevelt, New Deal, Great Depression, CCC, AAA, Tennessee, environment.*